

WPROWADZENIE

Artykuł „Creativity” opublikowany przez Joya Guilforda w *American Psychologist* w 1950 roku stał się punktem zwrotnym w badaniach nad twórczością, którą od tamtej pory zaczęto postrzegać nie jako wyjątkową aktywność dostępną jedynie wybrańcom, lecz jako zjawisko występujące powszechnie, podlegające obserwacji i możliwe do opisania językiem statystyki. Studium Guilforda dało początek licznym badaniom nad różnicami w potencjale twórczym jednostek i ich możliwymi przyczynami.

Początkowo w badaniach nad uwarunkowaniami kreatywności (*creativeness* – termin zaproponowany przez Abrahama Maslowa) koncentrowano się głównie na jej związkach z innymi cechami indywidualnymi, takimi jak inteligencja, zdolności specjalne, osobowość, temperament czy preferowany styl poznawczy. Dopiero z czasem zdano sobie sprawę, że perspektywa „personologiczna” nie pozwala na uchwycenie badanego zagadnienia w całej jego złożoności, i rozpoczęto badania nad wpływem czynników społecznych na kreatywność. Obszarem badawczym najchętniej eksplorowanym przez psychologów twórczości stało się środowisko rodzinne, które zdaje się odgrywać kluczową rolę w kształtowaniu się potencjału twórczego jednostek. Badaniami objęto najważniejsze aspekty systemu rodzinnego, takie jak status socjoekonomiczny rodziny, liczbę, płeć i wiek dzieci, styl wychowania preferowany przez rodziców, a także panujący w rodzinie klimat emocjonalny. Ich wyniki przyniosły jednak zaskakująco niewiele jednoznacznych odpowiedzi na

pytanie o to, w jakim stopniu i w jaki sposób cechy rodziny wpływają na poziom kreatywności jej członków.

Badacze wyjaśniają, że przyczyną tego stanu rzeczy jest najprawdopodobniej ogromna liczba zmiennych, które należałoby uwzględnić przy opisie struktury i funkcjonowania systemu rodzinnego. Poza tym obraz badanej zależności mogą komplikować interakcje zachodzące pomiędzy właściwościami rodziny a cechami jednostki. Ta ostatnia kwestia, choć wydaje się dość oczywista, jest zazwyczaj pomijana w studiach nad rodzinnymi uwarunkowaniami kreatywności.

Mając świadomość złożoności problemu, podjęliśmy kolejną próbę uzyskania – choćby przybliżonej – odpowiedzi na pytanie o to, czy i ewentualnie w jaki sposób kreatywność jednostki związana jest z cechami jej rodziny pochodzenia. Nasze badanie przebiegało w dwóch etapach. W pierwszym z nich wykorzystaliśmy metodę ilościową. Do pomiaru potencjału twórczego osób badanych zastosowaliśmy kwestionariusz KANH III autorstwa R. Bernackiej, S. Popka i M. Gierczyka, do analizy funkcjonowania systemów rodzinnych zaś – Skale Oceny Rodziny A. Margasińskiego, czyli polską adaptację kwestionariusza FACES IV. Wybór tego ostatniego narzędzia, opartego na Modelu Kołowym Rodziny D.H. Olsona, był podyktowany przede wszystkim tym, że umożliwia ono sporządzenie kompleksowej charakterystyki systemu rodzinnego, uwzględniającej jego najważniejsze wymiary. Ponadto jego autorzy zwracają uwagę na istnienie zależności pomiędzy cechami rodziny a preferowanym przez rodziców stylem wychowania (D. Baumrind), którego wpływ na kreatywność został dowiedziony w wielu badaniach. Można też przypuszczać, że istnieje ścisły związek pomiędzy dwoma najważniejszymi wymiarami systemu rodzinnego w Modelu Kołowym – spójnością i elastycznością – a poczuciem bezpieczeństwa i poczuciem wolności, które przez Carla Rogersa zostały uznane za dwa podstawowe warunki rozwoju kreatywności jednostki. W refleksji nad omawianym zagadnieniem staraliśmy się zintegrować wszystkie wspomniane wyżej koncepcje.

W drugim etapie badania do opisu i interpretacji materiału zebranego podczas wywiadów z osobami najbardziej kreatywnymi użyliśmy metody jakościowej zwanej analizą tematyczną. Choć z racji swojej natury metoda ta nie mogła przynieść jednoznacznych rozstrzygnięć w kwestii rodzinnych uwarunkowań kreatywności, to pozwoliła na postawienie kilku istotnych hipotez dotyczących wpływu rodziny na rozwój potencjału twórczego jej członków oraz możliwych interakcji pomiędzy osobowością jednostki a cechami systemu rodzinnego.

Książkę rozpoczyna próba teoretycznego usytuowania zagadnienia kreatywności w kontekście psychologicznych badań nad twórczością i omówienie kwestii wpływu środowiska rodzinnego na kształtowanie się kreatywności jednostki, wraz z przedstawieniem aktualnego stanu badań nad tym problemem. Następnie prezentujemy dwie koncepcje stanowiące teoretyczną podstawę narzędzi badawczych wykorzystanych w niniejszej pracy do badania rodzinnych uwarunkowań kreatywności: koncepcję postawy twórczej Stanisława Popka i Model Kołowy Rodziny Davida H. Olsona.

Dalej czytelnik zostanie szczegółowo wprowadzony w zamysł badania uzupełniającego, według nas, przedstawione dywagacje teoretyczne – zaprezentujemy jego schemat, przebieg, uczestników, wykorzystane narzędzia badawcze, a także uzyskane wyniki i wyciągnięte z nich wnioski. W dyskusji proponujemy między innymi hipotetyczny zintegrowany model zależności pomiędzy poziomem kreatywności jednostki, cechami systemu rodzinnego uwzględnionymi w Modelu Kołowym Olsona, stylami wychowania i trzema typami osobowości twórczych (Bohater Rodzinny, Samotny Wędrowiec, Buntownik), wyodrębnionymi dzięki analizie tematycznej materiału zebranego w drugiej części badania.

Zapraszając do lektury, mamy nadzieję na ponowne otwarcie dyskusji wokół fenomenu kreatywności i jego rodzinnych uwarunkowań.